

İSVİÇRE'DE GÖÇ OLGUSU ve MİNARE YASAĞI

İbrahim SOYSÜREN*
Hasan MUTLU**

29 Kasım 2009'da yapılan halk oylaması ile "minare yapımının yasaklanması" İsviçre Konfederasyonu Anayasası'nın bir hükmü haline geldi. Bu yasağa dünyanın çeşitli ülkelerinden ve İsviçre içinden pek çok tepki geldi. Tepki veren ülkelerden biri de Türkiye idi. Minarelerin yasaklanmasının kabul edilemez olduğu konusunda hemen hemen herkes hemfikirdi. Tepki gösterenlerden bazıları, söz konusu yasağı İslam dinine ve parçası oldukları 'İslam alemine' bir saldırı olarak algıladılar. Bunların arasına Başbakan Tayyip Erdoğan'ı ve Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ü dahil edebiliriz.¹ Soldan gelen tepkilere bakıldığında, izleyebildiğimiz kadarıyla, bunun kabul edilemez olması ırkçılık temelinde gerekçelendiriliyordu. Bunlardan bazıları, olayı Türkiye Cumhuriyeti devletini ve hükümetini eleştirmenin bir vesilesi haline getiriyordu. Bu ise, daha çok Türkiye'deki dinsel ve etnik azınlıkların durumuna vurgu yapılarak gerçekleştiriliyordu.

Bu yazıda öncelikle yapmaya çalışacağımız şey, esas itibarıyla İsviçre'de göç olgusunun tuttuğu yeri, özellikle tarihsel planda ele almak olacak. İşin bu kısmının oldukça önemli olduğunu düşünüyoruz. Çünkü, minare yasağı konusunda Türkiye'de yapılan tartışmalarda bu boyut eksikti. Sonrasında ise, tarihsel planda sağlanan açıklığın getirdiği olanaklarla söz konusu yasağı ele alacak ve olaya göç olgusunun İsviçre toplumunda tarihsel olarak bir tehdit olarak algılanması ve özellikle son yirmi yılda giderek suça dönüştürülmesi olguları çerçevesinde irdelemeye çalışacağız.

Tüm bunları yaparken, İsviçre örneğinin yakından izlenmesinin, özellikle Batı Avrupa ülkelerinde göç alanındaki çeşitli olguların ve eğilimlerin algılanması

* Sosyolog ve hukukçu, Neuchâtel, İsviçre.

** Sosyolog, Neuchatel, İsviçre.

1 Söz konusu tepkilerle ilgili Milliyet gazetesinin haberi için bkz. <http://www.milliyet.com.tr/isvicre-de-korku/guncel/haberdetayarsiv/19.06.2010/1168518/default.htm>, erişim: 28 Haziran 2010.

açısından önemli olduğunu varsaymaktayız. Şüphesiz, bu ülkenin genelde dünya kapitalizmi, özelde ise Batı Avrupa kapitalizmi içerisindeki yeri açısından kendine has bazı özelliklere sahip olduğu yaygın olarak bilinen bir durumdur. Toplumsal yapı ve içerdiği dinamikler açısından da bunu söylemek mümkündür. Ama bu özelliklere vurgu yapmak, İsviçre'nin bambaşka ya da sui generis bir ülke olduğu anlamına gelmemektedir. Pek çok kez böyle yapılmasının nedeni, biraz da söz konusu ülkeye ilişkin, İsviçre Konfederasyonu'nun da uluslararası planda kendi imajında ısrarla korumaya özen gösterdiği, klişeleşmiş bilgilere dayanmaktadır. Örneğin İsviçre'nin bankalarını ve dünya bankacılık sistemi içerisindeki merkezi yerlerini bilmeyen yoktur. Ama bu, sanıldığı gibi aksine, sözü edilen ülkenin ekonomisinin bankalardan ibaret olduğu anlamına gelmemektedir.² Dünya ilaç (Roche ve Novartis), saatçilik (Swatch) ve gıda (Nestle) endüstrilerinin en önemli uluslararası şirketlerinden bazıları İsviçre kökenlidir. Diğer taraftan, ne kadar 'özel' de olsa İsviçre, Dünya'nın ve özelde Avrupa kapitalizminin yüzölçümü ve nüfusuyla kıyaslanmayacak ölçüde etkili bir parçasıdır. Bu sistemin işleyişinde önemli yeri olan Uluslararası Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi kuruluşlara ve toplantılara (Davos Zirvesi bunlardan biridir) gururla ev sahipliği yapmaktadır. Dolayısıyla 'özel olana' yapılan vurgu temel nitelikleri gözden kaçırmamalıdır.

Bu kısa ön belirlemelerden sonra, göç olgusunun güncel ve tarihsel planda İsviçre'deki yerine geçebiliriz.

İsviçre ve göç: kısa bir tarihsel gezinti

İsviçre'nin göç tarihi oldukça zengindir. Burada yapacağımız, kronolojik bir şekilde bu tarihin önemli izleklerini satırbaşlarıyla vermeye çalışmak olacak. Sözü edilen tarih, bir açıdan bakıldığında, dışarıya kitlesel şekilde göç veren oldukça fakir bir ülkenin, kitlesel bir biçimde göç alan bir ülkeye dönüşmesinin tarihidir. Bu dönüşümü tetikleyen olgu ise endüstri devrimidir. İngiltere'de başlayan sanayi devriminin İsviçre'ye ulaşması birkaç on yılı almıştır. Ama bu geçikme ilgili devrimin büyük oranda bir tarım ülkesi olan İsviçre'de köklü ve hızlı bir dönüşüm neden olmasını engellememiştir. Daha öncesinde "çok fakir" olan ülkeden, 15. yüzyılın sonundan 17. yüzyılın sonuna kadarki dönemde, yaklaşık bir milyon kişi özellikle komşu ülkeler başta olmak üzere başka diyarlara göçmüştür. Bu dönemlerde komşu ülkelerin ya da imparatorlukların ordularında paralı askerlik

² İsviçre Federal İstatistik Dairesi'nin (OFS) verilerine göre, 2007 yılında, tarım ve ormancılığın ülkenin gayrisafi yurtiçi hasılasına katkısı 1.2%, sanayii ve inşaat sektörlerinin 28.0% ve hizmet sektörünün 70.8% idi. Yine aynı kaynağa göre bankacılık alanında 2008 yılında 135 775 kişi çalışıyordu. Buna karşılık ülkedeki aktif nüfus ise 4,5 milyon kişiyi buluyordu.

yapmak İsviçreliler'in yaygın olarak yaptığı mesleklerden biridir. Savaşın iki ordunun saflarında paralı İsviçreli askerlerin olduğu durumlarda oldukça yaygındı. İsviçreliliği belirleyen en önemli özellik bankacılıktan önce paralı askerlikti ve Avrupa'nın neredeyse tüm hanedanları İsviçreli hassa birliklerince korunurdu. Bu gelenek sembolik olarak Vatikan da hala sürmekte ve Papa bir İsviçre hassa birliği tarafından korunmaya devam etmektedir (Vuilleumier 1992). Bir diğer taraftan da İsviçre, tarihi boyunca oldukça önemli sayıda mülteci ağırlamaktan geri kalmamış ve özellikle din savaşları nedeniyle Fransa'dan sınır dışı edilen Huguenotlar (protestanlar) ve zaman zaman ülkenin değişik kantonlarına yerleştirilen yahudi göçmenler bu ülkenin bankacılık ve sanayi faaliyetlerinin yerleşip gelişmesinde çok önemli bir rol oynamışlardır. Aynı şekilde İsviçre, uluslararası planda yaygın bir biçimde tanınan Bakunin, Lenin, Mussolini gibi çok sayıda önemli şahsiyete de belirli dönemlerde evsahipliği yapmaktan geri kalmamıştır.

Ülkenin göç veren bir ülke durumundan göç alır duruma gelmesi, 19. yüzyılın ikinci yarısına tekabül eder. Bunun sonucunda, kendi küçük iç pazarının olanaklarıyla yetinmeyen ve uluslararası pazarlara yönelen bir ekonomiye sahip olmuştur. Bu ekonomi kendisinden büyük ekonomilerin göreceli olarak boş bıraktığı bazı alanlarda uzmanlaşmıştır. Sahip olduğu işgücünün çok çok ötesinde bir üretim kapasitesine ulaşan İsviçre ekonomisi, ihtiyacı olan ek işgücünü komşu ülkelerden sağlamıştır. Bunun sonucu olarak, dışarıya kitlesel bir biçimde göç veren ülke, kısa sayılabilecek bir zamanda göç alır hale gelmiştir. 1888 yılı, ülke tarihinde ilk defa dışarıya verilen göçten daha çok göçün kabul edildiği yıl olmuştur. Verilen göçten daha çok göç alma durumunun sürekli bir olgu haline gelmesi zaman almıştır. Çünkü İsviçre, bir taraftan dışarıdan göç alırken diğer taraftan belli bir süre daha özellikle Amerika kıtasına göç vermeye devam etmiştir. Bu olgunun bir sonucu olarak, 1850-1914 yılları arasındaki döneme baktığımızda İsviçre'nin göç bakiyesinin sıfıra yakın olduğunu görmekteyiz (Arlettaz et Arlettaz, 2004).

Birinci Dünya Savaşı ile birlikte, İsviçre'de yaşayan göçmenlerin kitlesel bir biçimde ülkelerine döndüğü görülmektedir. Bu durum başka ülkelere göç eden İsviçreliler'le birleştiğinde, ülkenin göç bakiyesi tekrar negatif hâle gelmiştir. Başka bir deyişle, aradaki fark geçmiş yüzyıllardaki durumun boyutlarına ulaşmasada, İsviçre başka ülkelerden aldığı göçten daha fazlasını verir duruma gelmiştir. Göç bakiyesinin pozitif olması, yani ülkenin başka ülkelere verdiğiinden daha fazla göç alır duruma gelmesi için, 1941 yılını beklemek gerekmiştir. Bundan sonraki dönemde, bazı kısa kriz dönemleri hariç, İsviçre hep verdiğiinden daha fazla göç almıştır (Arlettaz et Arlettaz, 2004).

Önemli oranda göç alan bir ülke haline gelen İsviçre, zamanla buna ilişkin bir hukuki çerçeve de oluşturmuştur. Göçmenlerin ülkeye girişlerinin, çıkışlarının ve ülkede kalışlarının kontrolüne ilişkin bir politikanın oluşumu, özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşmiştir. Bunun temel nedenlerinden biri, 1914-18 yılları arasında gerçekleşen dünya savaşına kadar Avrupa'da göçün karşılıklı anlaşmalar çerçevesinde düzenleniyor olmasıdır. Birinci Dünya Savaşı öncesinde Avrupa'da göç hareketleri açısından bir serbestlik hakimdir. Bunun sonucu olarak İsviçre Konfederasyonu da büyük çoğunluğu komşu ülkelerden gelen göçmenlerin giriş ve çıkışına herhangi bir engel koymamaktadır. Söz konusu göçmenler uzun bir süre doğdukları kantondan başka bir kantonda yaşayan İsviçreliler'le aynı şekilde muamele görmüşlerdir.³ Bir ülkeden başka birine göçmenin devlet tarafından kontrol edilmesi, pasaport, oturma izni gibi esasında polisiye kontrolü kolaylaştıran belgelerin yaygın bir şekilde kullanımı, Birinci Dünya Savaşı sonrası döneme rastlamaktadır. Vuilleumier'nin belirttiği gibi 1914-1918 yılları bu açıdan Avrupa'da sınırsız hareket döneminin sonuna işaret etmektedir. "Pasaportsuz yolculuk edilebilecek Avrupa ölmüştür" (Vuilleumier, 1992, 58). Niederberger karşılıklı anlaşmaların artık işlememesinin bir "boşluk" yarattığına işaret etmektedir (2005, 260). Sözü edilen boşluk, savaş sonrası izleyen yıllarda doldurulmaya başlanmıştır. Bu sürecin sonunu ise 1931 tarihli yabancılar yasasının 1933'te yürürlüğe girmesi belirlemiştir. Sözü edilen süreç, 26 kantonun geniş özerkliğe sahip olduğu göçmenlere ilişkin politikanın oluşumunda, Konfederasyon'un gittikçe daha fazla söz sahibi olmaya başlamasına, alana ilişkin yetkileri önemli oranda eline almasına sahne olmuştur. 2 Haziran 1924 tarihli İsviçre Bakanlar Kurulu'nun (Federal Konsey) mesajı bu açıdan önemlidir. Çünkü söz konusu mesajda artık yabancıların giriş, çıkış ve ülkede kalışlarıyla ilgili düzenleme

3 Burada İsviçre uluslaşma sürecinin kendine özgü bazı boyutlarını hatırlatmak uygun olur. Bindiği gibi İsviçre herbiri egemen devlet olan kantonların oluşturduğu bir konfederasyonudur. 1848 federal anayasasına kadar bu konfederasyon kantonları oldukça gevşek bir şekilde birarada tutmakta ve temel olarak ortak savunma temeline dayanmaktaydı. 1848-1874 yılları arasında kantonlar bir takım yetkilerini federal devlete terk ederek federal devleti güçlendirdiler. Halk oylamasıyla kabul edilen 1874 anayasası federal devlet, kanton ve komünlerin (belediye) yetkilerini yeniden düzenleyerek bugün hala geçerli olan politik sistemin temelini oluşturdu. Bu politik sistemde İsviçre vatandaşları, her bir ayağı politik ve duygusal açıdan oldukça güçlü olan, üçlü bir aidiyet ve vatandaşlık ilişkisi içindedirler. Bunun sonucu olarak, 1874 yılına kadar her kanton ve komün başka kanton ve komünden gelen İsviçrelileri de "yabancı" nüfus içerisinde saymaktaydı. Bugün de İsviçre vatandaşlığı alabilmek için bu üç merciden ayrı ayrı onay almak gerekmektedir. Yabancılar politikası bugün federal bir yetki alanıdır. Bu alandaki yasa ve yönetmeliklerin uygulanması ise bir kanton yetkisidir. Bu nedenle uygulamada bir kantondan diğerine önemli farklılıklar gözlenir.

hakkının Konfederasyon'a ait olduğunu belirtmektedir (Arlettaz et Arlettaz, 2004). Elbette bu durum kantonların yabancılar politikasına ilişkin bütün yetkilerini kaybettiği anlamına gelmemektedir. Çünkü kantonlar, sözü edilen politikanın gerek oluşumunda ve gerekse uygulanmasında, hâlen doğrudan ya da dolaylı olarak önemli oranda etkin durumdadırlar.

Göçmenlerin sayısına bakıldığında ise, Birinci Dünya Savaşı'yla başlayan azalma savaş sonrasında da devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı ise, İsviçre'ye girmeye ve burada kalmaya çalışanlar açısından başka zorlukların baş göstermesine neden olmuştur. Başta Yahudiler olmak üzere, bu dönemde nazi rejiminden kaçan ve İsviçre'ye sığınmaya çalışanların büyük bir kısmı sınırdan geri gönderilmiştir. Girmeyi başarıp kaçak kalanlar ise yakalanıp sınır dışı edilmiştir. Binlerle ifade edilebilecek bu insanların sınır dışı edilmeleri, önemli bir bölümünün toplama kamplarına ya da ölüme gönderilmeleriyle sonuçlanmıştır. Ülkeye kabul edilen sığınmacılar açısından bakıldığında ise, sayıları 1945'te yaklaşık 75.000 dir. Savaşın hemen sonrasında ise bu sayı 115.000'dir (toplam nüfusun yaklaşık olarak %2,6'sı). 1939-1945 yılları arası ülkenin kabul ettiği toplam sığınmacı sayısı ise yaklaşık olarak 295.000'dir (Vuilleumier, 1992).

İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar olan dönemle ilgili söyleneceklerden biri de, İsviçre ekonomisinin Birinci Dünya Savaşı'yla başlayan ve 1929 kriziyle devam eden süreci, ekonomik yapısı açısından zararsız atlattığı olmasıdır. Bunun önemli nedenlerinden biri tarafsız konumu dolayısıyla ülkenin sözü edilen savaşlara katılmamasıdır. Bir başka neden ise, tarafsız konumuna rağmen, İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanyasıyla girdiği ilişkilidir. Politik olarak savaşın dışında duran İsviçre'nin, ekonomik bakımdan tarafsızlığını koruduğunu söylemek mümkün değildir. Savaş öncesi ve sırasında, silah sanayii başta olmak üzere, Almanyaya ihracaatını devam ettirmiştir.⁴

Savaşın sonuyla birlikte, daha öncesinde tahmin edilmesi kolay olmayan, önemli bir ekonomik genişleme dönemi başlamıştır ve 1974'teki 'petrol krizi' olarak adlandırılan döneme kadar sürmüştür. İsviçre endüstrisi savaş sonunda yıkıntı halinde bulunan Avrupa'da her türlü talebe cevap vermeye hazır olan nadir ülkelerdendir ve üretim kapasitesinin çok üzerinde bir taleple karşı karşıya kalmıştır. Bu durum, savaşın hemen sonrasında İsviçre'yi komşu ülkelerde kuvvetle ihtiyaç duyduğu ek işgücünü aramaya itmiştir. Fransız askeri otoritelerinin inşa halindeki Fransa ve Almanyadan işgücü 'ithaline' karşı çıkmaları nedeniyle, İsviçre eskiden beri göç aldığı komşusu İtalyaya yönelmiştir. Bu ülke ise, komünist par-

4 Bu konuda bkz. Zigler, 1997 ve Boschetti, 2004.

tinin etkisindeki işçi kuşağının yaratabileceği 'sorunlar'dan bir kurtuluş yolu olarak, bu teklife sıcak bakmıştır. İki ülke arasında imzalanan 1948 tarihli anlaşma ile birlikte önemli oranda İtalyan işçi İsviçre'ye göç etmiştir. Bu işçiler önce tarım, daha sonra otelcilik, ev işleri, tekstil, inşaat ve makina endüstrisi alanında çalışmaya başlamıştır (Cerutti, 2005).

Sözü edilen işçilerin İsviçre'ye yerleşmemesi için, diğer bazı Avrupa ülkelerine benzer bir şekilde bir rotasyon sistemi uygulamaya konmuştur. Almanca'da anlamı 'misafir işçi' olan 'gastarbeiter' deyimine anılan bu sistem, işçilerin belli bir süre çalıştıktan sonra ülkelerine dönmeleri prensibi üzerine kurulmuştur. Böylelikle çalıştıkları ülkede yerleşmeleri engellenmek istenmiştir. Söz konusu sistem faydacı (utilitarist) olarak nitelenmektedir. Çünkü işçiler yalnızca sahip oldukları işgücü ile ele alınmış, insan olarak toplumsal birer varlık oldukları, hesaba katılmamıştır.⁵

Ne var ki, sadece kapitalist sermaye birikiminin dönemsel işgücü ihtiyacını temel alan bu sistemin sınırlarını gösteren ilk belirtiler kısa zamanda görülmeye başlanmıştır (Niederberger, 2005). Buna, ekonominin aşırı ısınması korkusu, İtalya'nın yaptığı İsviçre'de çalışan vatandaşlarına daha iyi haklar tanıması amacıyla kendi kamuoyu ve iç politikasının tetiklediği baskılar ve gittikçe güçlenen yabancı düşmanı akımlar eklenmiştir. Çok geçmeden, çalışma amaçlı göçün ülkeye girişini sınırlama yönündeki 1963 tarihli federal karar alınmıştır. Bu kararı, birbiriyle çelişkili ve federal otoritelerin içinde bulunduğu kararsızlık halini gösteren başka kararlar izlemiştir (Piguet, 2009; Cerutti, 2005).

Altmışlı yılların sonu ve izleyen on yılın başı güçlenen yabancı düşmanı akımın kaynaklık ettiği halk inisiyatiflerine sahne olmuştur. Bunlardan en önemlisi ve en tanınanı başlatıcısının ismi ile anılan Schwarzenbach İnisiyatifi'dir. Yabancıların sayılarının sınırlandırılmasını ve bunun için ülkede yaşayan yabancıların binlercesinin yurtdışı edilmesini öngören inisiyatif, 7 Haziran 1970 tarihinde halk oylamasında reddedilmiştir. Bu başarısızlığına rağmen, İsviçre'de sık gerçekleşen hükümetin "halk duyarlılığını" gözetme politikası çerçevesinde, ülkenin sonraki göç politikasının şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. "Genel üst sınır" ya da "stabilizasyon" politikası olarak adlandırılan göç alanında yeni bir politika uygulamaya konmuştur. Yeni politikaya uygun ilk yıllık göçmen kabul kotası ise 16 Mart 1970'te belirlenmiştir (Mahnig, 2005a).

1970'li yılların ortalarında patlak veren kriz, İsviçre ekonomisini çok güçlü bir şekilde vurmuştur. 1974-1977 yıllarında toplam istihdam %15,8 gerilemiştir.

⁵ Bu konuda bkz. Morice, 2000 ve 2002.

İşlerini kaybeden 340 000 kişinin %67'si yabancı işçilerdir. Bu oranın yüksekliğinin nedenlerinden biri ise hükümetin bu yöndeki yönlendirmeleridir. Örneğin, İsviçre Federal Yabancılar Polisi, 1974 Kasım'ında yayımlanan bir genelge ile, kanton yetkililerine işten öncelikle yabancıların çıkarılmasına dikkat edilmesini salık vermiştir. 1974 krizi İsviçre ekonomisinin sermaye birikiminin dönemsel ihtiyaçları çerçevesinde, kriz zamanında göçmenlerin ülkelerine dönmeleri olanağından önemli bir düzeyde yararlanabildiği son dönem olacaktır. Göçün konjonktürel rolü olarak adlandırabileceğimiz çerçevede yaşanan bu "işsizlik ihracı"nı kolaylaştıran bir başka neden ise, o yıllarda işsizlik sigortasının zorunlu olmaması idi. Bu durum, pek çok göçmeni işsizlik ödeneği alma olanağından yoksun bırakmaktaydı (Piguet 2009). 1974 krizine ilişkin politikalar çerçevesinde bakıldığında, göçmen işçilerin ülkelerine dönmeleri için "özendirici" pekçok önlem alan Avrupa ülkeleri arasında, en başarılı sonuçları alan ülkenin İsviçre olduğunu da belirtmek gerekir.

1960'lı ve 1970'li yıllarda göç politikalarının belirlenmesinde hakim olan kesim İsviçre sermayesi, bol miktarda işgücüne sahip olmak için hükümete baskı yaparak daha "liberal" bir politik hat izlenmesini istiyordu. Göçmen politikasına etki etmeye çalışan çeşitli kesimler arasındaki çelişkiler sürmesine rağmen, 1970 yılından itibaren uygulamaya konan daha önce değindiğimiz 'genel üst sınır politikası' 1990'lı yılların sonuna kadar yürürlükte kaldı. Söz konusu politika neokorporatist olarak nitelendirilmiştir, çünkü yıllık göçmen çalışan kotası konfederasyon ile kantonların, şirketlerin ve sendikaların temsilcileri arasındaki görüşmeler çerçevesinde belirleniyordu (Cattacin, Fibbi ve Mahnig, 2005; Mahnig, 2005a).

1982-1983 yıllarında, İsviçre ekonomisi başka bir ekonomik daralma dönemi yaşamıştır. Bu seferkinin sonuçları daha az yıkıcı olmuştur. İstihdam yalnızca %2 civarında gerilemiştir. Bunun %47'si ise göçmen işçilerin ülkelerine geri dönmelerinden kaynaklanmaktaydı (Vuilleumier, 1992, 100). Fakat daralma döneminden sonra, artık yapısal olduğu açık olan göçmen işgücüne ihtiyaç yeniden belirmiştir. Sürdürülen kota politikasında yapılan esnemeler çerçevesinde, yönetim her yıl 50.000 yeni çalışma izni vermeye başlamıştır. Bunun dışında, 1985-1995 yılları arasında 130.000 civarında sezonluk işçi İsviçre'ye giriş yapmıştır (Piguet, 2009).

1980'li yıllarda beliren yeni bir olgu ise sığınma isteminde bulunanların sayısındaki önemli artıştır. Bu durum göç alanında hızla merkezi bir sorun haline gelecektir. Bu yılların bir başka önemli gelişmesi ise İsviçre ile Avrupa Birliği arasında göç alanındaki yakınlaşmadır. 1980'li yıllarda göçmen sayısındaki artışta sığınma isteminde bulunanlar ve aile birleşimi yoluyla İsviçre'ye gelenlerin yanın-

da göçmen işgücü politikasındaki nisbi gevşeme de önemli bir rol oynamıştır. 1988 yılına gelindiğinde göçmen nüfus sayısı 1975'ten beri ilk kez bir milyon eşini aşmıştır (Mahnig, 2005b). Bu yılların önemli bir başka gelişmesi ise, geçiciliğin yarattığı sorunlardan dolayı göçmen işgücünün ülkede kalıcılaşmasının kontrollü bir şekilde önünü açan politikadır. Bu politika, zaten sınırlı hale gelen ekonomik daralma dönemlerinde işsizlik ihracının, süreç içerisinde daha da sınırlanmasına yol açacaktır (Fluckiger, 2005).

Sonraki on yılda, 1990'lı yıllarda, ekonomik daralma dolayısıyla çalışma göçünde önemli bir azalma olmuştur. Buna karşı sığınma ve aile birleşimi nedenleriyle İsviçre'ye gelen yabancıların sayısında bir artış görülmüştür. Bu çerçevede öngörülen kotalar dahi doldurulamamıştır. Diğer yandan "İhraç edilemeyen işsizlik" dolayısıyla, göç kökenli kesimler arasında işsizlik önemli oranda artmıştır (Mahnig, 2005b).

1990'lı yılların başında, 1960'lı yılların sonu ve 1970'li yılların başındaki duruma benzer bir şekilde, yabancı karşıtı eğilimler tarafından "Yabancıların ve sığınma isteminde bulunanların kitlesel göçüne karşı", "Akılcı bir sığınma politikası için" ve "Yasadışı göçe karşı" gibi adlarla anılan 'halk inisiyatifleri' gündeme gelmiştir. Önemli bir diğer oylama ise İsviçre'nin daha sonra Avrupa Birliği'ne dönüşecek olan Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üyeliğinin halk oylamasında reddedilmesidir. Bu tutumda üyelik sonrasında gerçekleşebilecek kitlesel Avrupalı göçmen işçi akını olacağına dair korkuların önemli bir rolü olduğu ifade edilmiştir (Mahnig, 2005b).

1990'lı yıllarda Bakanlar Kurulunca kurulan bir komisyon tarafından yayımlanan bir rapor daha sonraki yıllarda göç politikalarının şekillenmesi açısından önemli bir yere sahiptir. İlgili rapor Kültürel farklılık ve yabancı işgali korkusu (Überfremdung) gibi iki temel kaygı üzerinden, ülkeleri üç ayrı daire içerisinde gruplandırıyor. İlkinde, en iç dairede, AB ve Avrupa Serbest Değişim Birliği üyesi ülkeler bulunmaktaydı. Bu ülkelerin vatandaşları serbest dolaşım hakkına sahip olacaktı. Bir sonraki ara daire ise Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsıyordu. En dıştaki üçüncü daire ise diğer bütün ülkeleri içerisine alıyordu. Üçüncü dairede yer alan ülkelerin vatandaşlarının İsviçre'ye göçleri ancak istisnai durumlarda mümkün olabilecekti. Mahnig'e göre bu "üç daire modeli", şirketlerin işgücü ihtiyacı ile yabancı karşıtı baskılar arasında yeni bir uzlaşma olarak ele alınabilir (2005b, 180). Bunun sonucu olarak, daha sonraki yıllarda İsviçre göç politikası alanında gerçekleşen değişikliklerin genel olarak bu modele uyduğunu görmekteyiz.

Son on yıla baktığımızda ise yabancı nüfusun sayısında sürekli artışın devam

ettiğini görmekteyiz. Pek çok kişi tarafından ifade edilen bir saptamayı bir de biz tekrarlayalım: göç İsviçre toplumunun önemli ve vazgeçilemez bir öğesini oluşturmaktadır. Bu saptamayı İsviçre Federal İstatistik Dairesi (OFS) tarafından yayımlanan verilerde görmek mümkündür. Bu verilere göre, 2008 yılı sonunda İsviçre’de sürekli bir şekilde ikamet eden 7.795.750 kişinin 1.763.609’u başka bir ülkenin vatandaşlığına sahiptir (toplam nüfusun %22,6’sı). Orantısız olarak bakıldığında, bu sayı, Lüksemburg gibi çok küçük Avrupa devletlerini bir tarafa bırakırsak, Avrupa’daki en yüksek yabancı nüfus oranını oluşturmaktadır. Elbette bunda İsviçre’nin yabancıların vatandaşlık almalarını oldukça zorlaştıran prosedürünün önemli bir etkisi vardır. Daha genel bir planda bakıldığında ise, göç kökenli nüfusun (sonradan vatandaş olanlar ve onların çocukları da dahil edildiğine) %30.6 olduğu görülmektedir. Yine OFS tarafından yapılan bir hesaplama göre, 2000’li yılların başında 7.2 milyon olan ülke nüfusu, göçün katkısı olmasaydı 5.2 milyonda kalacaktı.

2000’li yılların önemli bir gelişmesi de İsviçre’nin AB ile imzaladığı ve daha sonra halk oylamalarıyla kabul edilen ikili anlaşmalardır. Bu ikili anlaşmalar AB’den İsviçre’ye ya da tersi yöndeki göç hareketlerini düzenleyen yeni hukuksal çerçeveyi oluşturmaktadır. Sözü edilen anlaşmalarla birlikte AB ülkeleri vatandaşlarının İsviçre’de serbest dolaşım hakları bulunmaktadır. İş buldukları durumda da çalışmalarının ve ülkeye yerleşmelerinin önünde bir engel yoktur.⁶ Fakat AB ülkeleri dışından gelen göç istisna haline dönüşmüştür. Çünkü bu ülkelere gelen bir kişinin İsviçre’ye kabulü, ancak bu nitelikteki bir kişinin 27 ülkeli AB çalışma piyasasında bulunamaması durumunda mümkün olmaktadır. Göç politikasındaki bu tercih, doğal olarak yabancı nüfusun bileşiminde bir değişime neden olmaktadır. Halihazırda AB ülkelerinden gelenler, yabancı kökenli nüfusun %63’ünü oluşturmaktadır.

Böylelikle İsviçre’de göçe ilişkin kısa tarihsel gezintimizin sonuna gelmiş buluyoruz. Bu konuyu İsviçre göç politikasının bazı önemli eğilimlerine ve karakteristik özelliklerine işaret ederek bitirmek istiyoruz.

Bunlardan ilki özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem için ifade edilmiştir. Fakat Birinci Dünya Savaşı öncesi dönem için de doğru olduğu söylenebilir. İsviçre kendi göç politikasını geçici ve geri dönüşü olabilir bir şekilde kurgulamaya ve uygulamaya çalışmıştır. Göçmenlerin ülkeye yerleşmelerini önlemek amacıyla güden bu tercihe rağmen, 20. yüzyılın sonuna doğru göçün gittikçe daha az

⁶ Avrupa’ya en son katılan ülkeler için belirli sınırlamalar getiren 7 yıllık bir geçiş dönemi rejimi olduğunu belirtmek gerekiyor.

kontrol edilebilir bir olgu olduğu görülmektedir. Yine OFS'in verilerine göre, 1964 yılında süresiz oturma hakkı olanlar toplam yabancı nüfusun %23'ünü (187.443) oluşturuyorken 2008'de, kırk yılı aşkın bir süre yaşanan sürekli bir yükselme sonucunda %62'yi (1.103.415) bulmuştur. Buna AB ülkelerinden gelenlerin serbest dolaşım ve yerleşim hakkına sahip olduğu gerçeği eklendiğinde, İsviçre'nin 1974'tekine benzer bir şekilde kriz döneminde kitlesel 'işsizlik ihraç' edebilme olanaklarının, var olan düzenlemeler çerçevesinde hareket ettiği sürece, sınırlı olduğu görülmektedir.

İsviçre göç politikasının başka karakteristiklerinden biri ise sermaye kesiminin çıkarları ile önemli bir derecede toplumsal desteği olan yabancı karşıtı hareketlerin yarattığı baskının doğurduğu ikilemdir. 20. yüzyılın son çeyreğinde bu ikileme bulunan çözüm, çalışma göçünü kotalar temelinde ve Avrupalı işgücüyle sınırlamak olmuştur (Mahnig, 2005b). Bunun ise AB'nin ve daha genel planda uluslararası çerçevenin göç politikasındaki yerini güçlendiren bir yönü bulunmaktadır. Halihazırda AB'den ve uluslararası anlaşmalardan bahsetmeden İsviçre göç politikasından söz etmek neredeyse imkansız hale gelmiştir.

Son olarak, göçün (varolduğu kadarıyla) İsviçre ulusal kimliğinin oluşumu ve güçlendirilmesi açısından önemine işaret etmek istiyoruz. Bu açıdan Arlettaz ve Arlettaz'nın (2004) çalışmalarının önemine özellikle işaret etmek gerekir. Çünkü yazarlar çalışmalarında "göçün ulusal oluşumun içerisindeki yerinin bir incelemesi"ni önermektedirler. Onlara göre, bu ülkedeki "göç ve önemli orandaki yabancıların varlığı, İsviçre ulusunun oluşumunun yapısını, ve hatta, onun tasavvur sistemini de etkileyen zincirleme sonuçları provoke etmiştir" (Arlettaz et Arlettaz, 2004, 11). Ulusun oluşma süreci yabancıları gittikçe dışlayan bir hal almıştır.⁷ "Vatandaşları ulusa içermek ve yabancıların statülerini belirlemek çerçevesinde uygulamaya konan bu süreç oluşan sosyal kimliğin temelini oluşturmaktadır" (Arlettaz et Arlettaz, 2004, 43). 20. yüzyılın başında "yabancıların varlığı gittikçe bütün toplumun işleyişini etkileyen bir problem olarak analiz edilmektedir" (Arlettaz et Arlettaz, 2004, 55). Huonker et Ludi'ye göre ise "Bu dönemden itibaren yabancı, suçlu ve tehdit eden unsurlar ile ulus-devletin homojenleştirme çabaları arasında bir bağ oluşturulmuştur" (2009, 35). Bu ikili sürecin simgelerinden biri ise, yabancı işgali korkusu olarak çevirebileceğimiz, 1970'li yılların ortalarına kadar sıkça kullanılan, artık kullanılmamasına rağmen hâlâ düşünsel planda ye-

7 18. yüzyılın sonunda yabancı ve yerliler arasında hukuksal planda bir ayırım yapılmadığını, bunun ancak 1848 tarihli İsviçre Konfederasyonu Anayasası ile netleştiğini hatırlatalım. Bu tarihten önce yabancılar, doğdukları kantondan başka bir kantonda yaşayan 'İsviçreli'lerle aynı muameleye tabii idiler (Vuilleumier, 1992).

rini koruduğundan kuşku duyulamayacak olan Almanca Überfremdung deyimidir (fransızcası "emprise étrangère"). Özellikle 20. yüzyılın ilk yarısında, birçok düzenlemenin gerekçelerinden biri olarak yabancı işgali korkusu açık bir şekilde ifade edilmiştir. Özellikle göç alanındaki sınırlamalar, göçmenlerin bir gün sayısal çoğunluğu sağlayabilecekleri, ülke yönetiminde hak iddia edebilecekleri ve ulusal kimliğin saflığını bozabilecekleri benzeri korkular tarafından yönlendirilmiştir.⁸ Sözü edilen bu korkular ise yabancı karşıtı hareketlerin üzerinde yeşerdiği ve güçlendiği temellerden biri olmuştur.

İsviçre’de göçün yerine ilişkin bu kısa gezintiden sonra, bunun sağladığı temel üzerinde minarelerin yasaklanmasını tartışmaya geçebiliriz.

Minare yasağı

Minarelerin halk oylaması ile yasaklamasına kadar giden sürecin başlangıcı Almanca adıyla İsviçre Halk Partisi (SVP), Fransızca Adıyla Demokratik Merkez Birliği’nin (UDC)⁹ öncülük ettiği halk inisiyatifinin bir sonucuydu.¹⁰ İsviçre

8 Yabancı işgalinin istatistik alanındaki yansımaları arasında ilginç sayılabilecek hesaplamalar bulunmaktadır. Arlettaz ve Arlettaz’ın çalışmalarında ek olarak verdikleri aktarımlardan birinde 1880 tarihli Federal nüfus sayımı çerçevesinde yapılan değerlendirme yer almaktadır. Buradaki hesaplamada yabancıların nüfusunun geometrik olarak 1,0352 oranında, İsviçre vatandaşlarının nüfusunun ise 1,004 büyüdüğünün saptandığı belirtilmektedir. Eğer böyle devam ederse, 1963 yılında İsviçreli ve yabancı nüfusun eşitlenebileceği ifade edilmektedir. Bunun İsviçre genelinde gerçekleşmesinin pek olası olmadığı belirtildikten sonra, halihazırda önemli oranda yabancı nüfus barındıran bazı kantonlar açısından önemli sonuçlarının olacağı tahmini yürütülmektedir. Çünkü çoğunluk durumuna gelecek yabancılarda yönetimden dışlanmalarından dolayı oluşacak memnuniyetsizlik çok ciddi sorunlara neden olabilecektir. Buradaki yabancı tasvirinin, iç bütünlüğe sahip karşıt bir güce denk geldiğine dikkat çekmek isteriz. Elbetteki istatistik hesaplar üzerinden yapılan öngörülerin (!) hiçbiri gerçekleşmemiştir (Recensement fédéral du 1er Décembre 1880, 1. Cilt, Berne, 1881, 31-32’den aktaran Arlettaz ve Arlettaz, 2004, 137).

9 Yabancı karşıtlığı ile tanınan bu parti 2007’de yapılan genel seçimlerde aldığı 28% oy oranıyla İsviçre’deki birinci parti durumundadır. Halihazırda çeşitli partilerin temsilcilerinin bulunduğu koalisyon hükümetinde toplam 7 bakandan biri SVP/UDC’nin üyesidir. 2011 yılında yapılacak genel seçimler sonrasında bu sayının artması kuvvetle muhtemeldir. Bu partiye ilişkin söylenecek bir başka önemli şeyse, yabancı karşıtlığıyla özellikle toplumun alt tabakalarından oy almasına rağmen diğer alanlarda neo-liberal bir söylemin bayraktarlığını yapmasıdır. Bu partinin lideri Christophe Blocher tüm demagojik tutumlarına rağmen parçası olduğu Zürih sermayesinin son tahlilde dışına çıkmadığını çeşitli örneklerle göstermiştir. Son olarak, SVP/UDC, Haziran 2010 sonunda ABD ile imzalan UBS bankasına ilişkin anlaşmanın kabulünde uzun süre halkın söz söyleme hakkından ve kriz dönemindeki tutumlarından dolayı bankanın başındakilere ilişkin parlamentoda bir soruşturma komisyonu açılması tavrı-

anayasal sisteminin sağladığı bir olanak olan halk inisiyatifi, yüz binin üzerindeki İsviçre vatandaşının imzasıyla Federal Anayasa'da bir değişiklik ya da toptan yeni bir düzenleme önerilebilmesini öngörmektedir. Geneli itibarıyla bu süreç oldukça zorludur. Başlatılan inisiyatiflerin yeterli imzayı toparlaması bir tarafa, hükümet tarafından değerlendirilmesi ve halk oyuna sunulması yılları bulmaktadır. Kabul edilip yasallaşmaları ise seyrek rastlanan bir durumdur. Buna rağmen bu hak, İsviçre politik sisteminde vatandaşların demokrasiye doğrudan katılma ve yargı ve yürütme üzerinde doğrudan etkili olabilme olanağı sunmaktadır. Aynı olanak kanton ve belediyeler düzeyinde de bulunmaktadır.

Söylenenler, minarelerin yasaklanmasını öngören inisiyatifin halk tarafından kabulünün, İsviçre anayasal sisteminde sık rastlanan bir olay olmadığını göstermeleri açısından önemlidir. Sözü edilen sıradan olmama durumunu daha da güçlendiren bir başka şey ise, SVP/UDC ve etkisi altındaki yabancı düşmanı bir kaç kuruluş dışında İsviçre'nin neredeyse diğer tüm önemli politik partilerinin ve hareketlerinin, işçi ve patron sendikalarının, kiliselerin, düşün çevrelerinin kamuoyu önünde inisiyatifin reddi yönünde tutum almasıdır.¹¹ Elbetteki bu tutum alış, inisiyatif taraftarlarının yaptığı gibi aktif bir şekilde çalışmalarını birlikte getirmedi. Bunun temel nedenlerinden biri, normal koşullarda böyle bir durumda ilgili inisiyatifin reddedileceğine neredeyse kesin gözüyle bakılmasıdır. Oylama öncesindeki süreç izlendiğinde, İsviçre politik arenasının önemli güçlerinin, inisiyatifin nasıl olsa kabul edilmeyeceğini, ama önemli bir oy oranı olarak halkın bu konudaki "duyarlılığını" ortaya koyacağını düşündükleri hissine kapılmak mümkündür. Böylelikle İsviçre'nin uluslararası imajına da çok fazla zarar vermeden durum idare edilmiş, tehlike atlatılmış olacaktır. Herşeyden önemlisi de bu inisiyatifi organize eden, son yıllarda sürekli büyümesini de geleneksel merkez sağ ve sol parti

nı almışken, Blocher son anda ağırlığını koyarak kendi partisinde sorunlar çıkması pahasına sözü edilen anlaşmanın geçmesini sağlamıştır (Le Temps gazetesi, 24 Haziran 2010).

- 10 Yabancı karşıtı harekette devamlılığı gösteren somut bir olgunun altını çizmek gerekiyor burada. İnişyatifi başlatan komitenin içerisindeki Ulrich Schlüer minareleri yasaklamayı öngören inisiyatifi başlatan SVP/UDC'nin milletvekili olmasının yanında, 1960'ların sonundaki, daha önce bahsettiğimiz, bir başka yabancı karşıtı inisiyatife adını veren James Schwarzenbach'ın da sekreteriydi.
- 11 İnişyatife karşı çıkan kesimlerden biri ise İsviçre patronlarının örgütü "economiesuisse" idi. Karşı çıkmasının gerekçeleri daha çok Müslüman ülkelerle ticari ilişkilerde sorun yaratabileceği ve İsviçre'nin imajının bozulacağı korkusuna dayanıyordu. Konuyla ilgili olarak bkz. economiesuisse, L'initiative sur les minarets nuit à la réputation de la Suisse, 2 Kasım 2009, http://www.economiesuisse.ch/web/fr/actualites/webnews/Pages/Initiative_anti-minarets.aspx, erişim: 10 Temmuz 2010.

seçmenlerinin önemli bir kesimini yabancı karşıtlığı ve geleneksel partilerin çürümüşlüğüne dair söylemiyle kendine çekmeyi başaran SVP/UDC'nin epeydir görmediği bir yenilgi alacak, belki de bu partinin engellenemez yükselişi durdurulabilecekti.

İnisiyatif taraftarlarının yürüttüğü kampanya, büyük oranda Müslümanlara ve Müslümanlığa ilişkin klişeler temelinde ve yerli nüfusun korkularını en hafif deyişle kaşıyan bir çerçevede gerçekleşti. Yaptıkları afiş bu durumu özetler nitelikteydi. Ön planda burka giymiş siyah bir kadın maketi dururken, geri planda görülen İsviçre haritasına füzelere benzetilmiş, yine siyah ve sipsivri yükselen çok sayıda minare dikilmişti. Temel argümanlardan biri, İslam'ın bir fetih dini olduğu ve ibadet açısından camilerde varlığı zorunlu olmayan minarelerin bir toprağın fethedildiğinin simgesi olduğuydu. Bir diğer argüman ise Müslüman ülkelerinde Hristiyanların dinlerini özgürce yaşayamadığı olgusuydu.

Daha önce söylediğimiz gibi, beklentilerin aksine, minarelerin yasaklanması halk oylamasında kabul edildi. Bu durum uluslararası planda pek çok tepkiye yol açtı.¹² Ülke içerisinde de bir çok kişi için şok etkisi yarattı ve bunu "İsviçreliliklerinden utandıkları"ni özellikle internette belirterek ifade ettiler. Bern Üniversitesi tarafından her oylama sonrasında olduğu gibi yayımlanan analizde (Vox, Analyse VOX des votations fédérales, 29 Kasım 2009), minarelerin yasaklanmasına evet diyenlerin (%57.5) çoğunluğunun "İslam'ın ilerlemesine ve savunduğu toplum modeline sembolik bir tepki" vermek istediklerini belirtti. Söz konusu analize göre, evet diyenlerin yalnızca %15'i İsviçre'de yaşayan Müslümanlara ilişkin somut bir neden ileri sürmüştür.

Ülkede yaşayan Müslümanlar açısından bakıldığında ise, yasağın zaten dışlanmakta olan bu kesimde dışlanmışlık hissini daha da belirgin hale getirdiğine ilişkin değerlendirmeler yapıldı. İsviçre'de yaşayanlar arasında yoğunlukla toplumun alt tabakalarının parçasını oluşturan Müslüman nüfusun yaklaşık 400 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir.¹³ 2000 yılında yapılan nüfus sayımının so-

12 Bunların en sonuncularından biri Avrupa Parlamenterler Konseyi'nin yasağı kınayan ve uygulamaya konmamasını isteyen oy birliğiyle alınan kararıydı (Liberté gazetesi, 23 Haziran 2010).

13 Müslüman ya da öyle olduğu varsayılan nüfusun göreceli olarak hızlı bir artış gösterdiği görülmektedir. 1970'li yılların başında 20.000 civarında olduğu hesaplanırken, 1980 yılında 56 600, 1990 yılında 152.000 olarak hesaplanmıştır. 2000 yılında yapılan nüfus sayımında yaklaşık 310.000 kişinin Müslüman olduğu hesaplanmıştır. Bu artış, daha önce aktardığımız benzer hesaplamalar yapılarak SVP/UDC tarafından kullanılmıştır. Buna göre, defalarca katlanan Müslümanlar gelecekte çoğuluğu ele geçirecektir! Yapılan bu hesaplamalar sonucunda, 2040 yılında İsviçre'deki Müslümanlar toplam nüfusun %72'sini oluşturacak-

nucuna göre, Müslüman inancına sahip olanlar toplam nüfusun yaklaşık %4'ünü oluşturuyorlardı. Bu nüfus çok büyük oranda Bosna, Kosova ve Türkiye'den gelmektedir. Yaklaşık yüzde 10'unun dini vecibelerini düzenli olarak yerine getirdiği tahmin edilmektedir. Söz konusu nüfusun oldukça genç olduğu görülmektedir. Müslüman olan ya da öyle olduğu varsayılan her iki kişiden biri 25 yaşın altındadır (Le Temps gazetesi, 6 Aralık 2009). Sosyolog Mallory Schneuwly Purdie'ye göre sözü edilen 400 000 kişinin 36 481'i, yani %11.75'i İsviçre vatandaşıdır¹⁴ (Express gazetesi, 4 Aralık 2009). İsviçre'de Hristiyanlık'tan sonra ikinci din olduğu çokça söylenmesine rağmen İslam, İsviçre'de göreceli olarak yeni bir olgudur. Müslümanlar'ın işgücü göçüyle İsviçre'ye gelişi, belirgin olarak 1960'ların ortalarında başlar. İlk gelenler Türkiye'den ve Yugoslavya'dan bu ülkeye göçenlerdir (Mahnig, 2000).

Konu üzerine çalışan araştırmacıların ve sözü edilen topluluğa biraz yakından bakan herkesin üzerinde birleştiği açık bir olguya rağmen, gerek medya da gerekse politik alanda "Müslümanlar" şeklinde başlayan ve var olan çeşitliliği silen bir söylem hakim durumdadır. Yaratılan bu hayali topluluğa yakıştırılan nitelikler ise, gerçeklikteki bazı olgularla ilişkili gibi görünseler dahi, özünde kafalarındaki tasavvurlar temelinde atfedilmektedir. Hakim söylemde ifade edilen "Müslümanlar" diye birleşik, iç bütünlüğe sahip bir topluluğun varlığından bahsetmek elbette mümkün değildir. İfade edilen rakam ise daha çok geliş ülkelerinde hakim olan dini inanış temelinde hesaplanmaktadır. Örneğin sayıları 120 bin civarında olan Türkiye'den gelenlerin iç bileşimi bile oldukça çeşitlidir. Alevi kökenliler oldukça yoğundur. Politik faaliyetleri dolayısıyla sığınma temelinde bu ülkeye gelmiş binlerce kişi bulunmaktadır. Diğer taraftan Milli Görüş'ün ve MHP'nin etkisinde olan çevrelerin varlığı da bilinen bir olgudur. Hali hazırda İsviçre'de faaliyette bulunan 200'ü aşkın caminin bir bölümü bunların aktif oldukları alanları oluşturmaktadır. Aynı çeşitlilikler Balkan ülkelerinden, Ortadoğu'dan, Afrika ve Asya'nın çeşitli ülkelerinden gelen Müslümanlar için de fazlasıyla geçerlidir. Her

tır. Tabii bu dahiyane hesaplara inanmakta güçlük çeken bazı cin fikirliler, 2040 yılı sonrası için hesaplama yapmaya devam ettiler. Aynı yöntemle 2050 yılında Müslümanlar'ın toplam İsviçre nüfusunun %155'ini bulacağı sonucuna vardılar! Yani toplam nüfusunun 2050 yılında gerileyerek 7.1 milyona düşeceği varsayılan bir ülkede, yaklaşık 11 milyon Müslüman yaşayacaktır! (Lopreno, D., Les vrais enjeux camouflés derrière les minarets, labrec-he.ch, 15 Aralık 2009).

14 Mahnig (2000) göre zor olan ve "kültürel farklılığa" önem veren vatandaşlık prosedürünün Müslüman olanların İsviçre vatandaşlığına geçmesini daha da zorlaştırdığını ifade etmektedir. Başka bazı yazarlar örtündüğü için vatandaşlık alamayan kadınlardan bahsetmektedir (Hatiboğlu ve Osman, 1999).

şeyden önemlisi de bu Müslümanlar esas olarak vatandaşlık bazan da dil ortaklığı temelinde ayrılmışlardır ve çeşitli Müslüman grupları arasında ilişkiler yok denemek kadar zayıf, hatta oldukça çatışmalıdır.

Minareler yasağına ilişkin yukarıda kısaca verdiğimiz olgulardan sonra söz konusu yasağın nasıl algılanması gerektiği sorusuna yanıt aramaya geçebiliriz.

Göçün bir tehdit olarak algılanması ve suç haline dönüştürülmesi

Elbetteki minarelerin yasaklanmasını çeşitli açılardan ele almak mümkündür. Fakat biz burada, bize en anlamlı görünen çerçeveden, göçün suç haline dönüştürülmesi ve bir tehdit olarak algılanması olgusu temelinde ele almayı deneyeceğiz.

Palidda göçün suç haline getirilmesi olgusunu şu şekilde açıklamaktadır: "Göçün suç haline dönüştürülmesi (criminalisation of migration) olgusuyla, polis, hukuki otorilerin, ayrıca yerel hükümetlerin, medyanın ve halkın bir kesiminin göçmenleri/yabancıları çok sayıda suçtan sorumlu tutmasını doğuran bütün söylemleri, olguları ve pratikleri anlıyoruz" (2009, 19). On yıl önce yayımlanan başka bir çalışmada aynı yazar, Avrupa'da göçün suç haline getirilmesi olgusunun Avrupa'nın sosyal ve politik düzeninin yeniden belirlenmesinin en karakteristik sosyal olgularından biri olarak görülebileceğini ifade etmekteydi (Palidda, 1999, 47).¹⁵

Poiret ise, göçün suç haline getirilmesini etnik ve ırksal özellikleri ile tanımlanmış bir grubun üyelerine özsel olarak suç işleyebilecekleri ya da suça yatkın oldukları şeklinde atıfta bulunmak olarak tanımlamaktadır (Poiret, 2003). Poiret'nin tanımı, göçün suç haline getirilmesi açısından kişilerin etnik ve ırksal özelliklerine vurgu yapması açısından önemlidir. Çünkü suçlu olduğu düşünülen bir grubun etnik ve ırksal özellikleri ya da görünüşleri, pratikte özel bir yer tutabilmektedir. Palidda ve Poiret'nin tanımlarındaki farklı vurgular Tsoukala'nın (2000) göçün suça dönüştürülmesi olgusunun geniş bir yelpaze oluşturan suça dönüştü-

15 Göçle organize suçlar vb. arasında kurulan bu bağın hiçbir bilimsel temeli olmadığını söylemeye gerek var mı bilemiyoruz. Sözü edilen bağın gerçekliği bilimsel olarak hiçbir zaman kanıtlanamamıştır. Tersine pek çok araştırma göçmenlerin özel olarak, organize suçluluğun içinde olmadıklarını göstermiştir (Bancel ve Tsoukala, 2003, s. 60). Bu yöndeki polis istatistikleri ve ceza alanlara dair istatistikler üzerinden yapılan çalışmalar da istatistiki açıdan göçle suçluluk arasında bir bağlantı bulamamışlardır. Bu konuda yapılan ilk çalışmaların bir özeti için bkz. Killias, 1991. İsviçre'deki yabancıların suç oranının yerlilerden daha az olduğunu gösteren çeşitli dönemlerde yapılan çalışmalar için bkz. Gillioz, 1967, Clinard, 1978 ve Storz, Rônez ve Baumgartner, 1996.

rülme olgularını kapsayan genel bir tanım olduğu yönündeki belirlemesini haklı gösterir bir niteliktedir.

Göçün suça dönüştürülmesi ya da göçmenlere suçluluk atfedilmesi açısından, sosyoloji literatüründe önemli yerleri olan iki yazarın çalışmaları, başlangıç noktası olarak ele alınmak kaydıyla, bu konuda yapılacak çalışmalar için önemli ilham kaynakları oluşturabilirler. Bunlardan Goffman (1975[1963]) yaptığı çalışmada bir gruba aidiyetleri olan bireylerin bazı değerleri paylaştıklarını ve bunlara ilişkin toplumsal kurallara uyduklarını ifade etmektedir. Buradan hareketle, ilgili topluluğun üyesi konumunda, fakat söylenenlere uymayanların "suçlu" yaptıklarının da "suç" olarak nitelendirilebileceği sonucuna varmaktadır (Goffman, 1975 [1963], 163). Goffman'ın ortaya koyduğu çerçeve temelinde, göçün suç haline dönüştürülmesi ya da göçmenlere suçluluk atfedilmesinin, onların ulusal sınırlar içerisinde yaşamalarına rağmen ulusun varsayılan değerlerini paylaşmadıkları ve belirlenmiş kurallarına uymadıkları yönündeki varsayımla ilişkisi olup olmadığını kendimize sorabiliriz. Zaten Goffman "etnik ve irksal azınlıkları" "integre ve sosyal suçlulara yakın" gruplardan biri olarak saymaktadır (Goffman, 1975 [1963], 168).

Göçün suça dönüştürülmesi ya da göçmenlere suçluluk atfedilmesi açısından ilham kaynağı olabilecek bir başka yazar ise Becker'dir. Bu sosyoloğa göre suçlu, topluluk tarafından kendisine suçluluk etiketi başarıyla yapııştırılan kişidir. Dolayısıyla, suçu içsel olarak belirlenmiş ve her koşulda var olan bir olgu olarak ele almaktan çok, suçlayanların tutumuna vurgu yapmaktadır. Becker'in geliştirdiği yaklaşımdaki önemli bir nokta ise, aynı toplum içerisinde farklı konumda bulunan toplumsal grupların rolüne işaret etmesidir. Yazara göre bazı gruplar, buldukları güçlü konum dolayısıyla aykırı hareket etmeleri suç olarak damgalanan toplumsal kurallar koyabilmektedirler (Becker, 1985 [1963]). Buradan bakıldığında, göçmenlerin ya da yabancıların toplumda böylesi belirleyici bir konumu elde etmesinin oldukça güç ve hatta imkansız olduğunu görebiliriz. Bu durumda, sürecin diğer tarafında yer almaları daha kolay olmaktadır. Neyin suç olduğuna dair kuralları belirleyememekte, fakat kolaylıkla sürecin diğer ucunda, bu sürecin objeleri, yani suçlananları ya da suçluları haline gelmektedirler.

Bu kısa ara açıklamadan sonra, Avrupa'da göçün suça dönüştürülmesi, göçmenlere suçluluk atfedilmesi ve bu çerçevede onların birer tehdit olarak görülmesi olgusuna devam edebiliriz. Bancel ve Tsoukala'dan (2003, s. 59) yararlanarak söylersek, "göçmen-suçlu tezi" klasik sosyal düşman inşası şemasının içerisinde yer bulmaktadır. Bu noktada bir örnek olarak, Avrupa'da uluslararası göç olgusunun tarihi açısından önemli bir yerde duran soğuk savaşın bitimini takibeden

dönem verilebilir. Çünkü soğuk savaşın bitimiyle birlikte, AB üyesi ülkelerin güvenlik güçleri ulusüstü karakterde yeni tehditler arama yoluna gitmişlerdir. Bunun bir sonucu olarak, önceki dönemde daha çok bir insan hakkı olarak savunulan göç, bu dönemde suçlulukla bağdaştırılır bir halde resmi metinlerde yerini almıştır (Guiraudon, 2003). Palidda (1999) ise göçmenlerin Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonraki süreçte "bir numaralı düşman" haline geldiklerini ifade etmektedir.¹⁶

Poiret'nin yukarıda atıfta bulunduğumuz çalışmasında altı çizilmesi gereken bir konu ise, göçün suç haline getirilmesi olgusunun küreselleşme süreci ile bağlantısıdır. Yazara göre, göçün suç olarak görülmesi olgusunun uluslararası güç ilişkileri ile ilintili bir yanı bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, dünya çapında bir "etnik-hiyerarşiden" bahsetmek mümkündür. Bu hiyerarşi şu veya bu etnik gruptan olanlara kolaylıkla suçluluk atfedilmesine yol açabilmektedir.

Göçün suça dönüştürülmesi olgusunun burada kısaca değinebileceğimiz bazı önemli özellikleri bulunmaktadır. Bunlardan ilki, hedefine dönemselsel olarak belli grup ya da toplulukları koymasındadır. Başka bir şekilde söylersek, dönemselsel olarak özellikle belli topluluklara ya da gruplara suçluluk atfedilmekte bunlar birer tehdit olarak görülmektedir. Poiret'nin çalışmasında, Fransa'dan yola çıkarak "İslamcı tehdit", "yasadışı göçmenler" ve "banliyö gençleri" örnekleri sayılmaktadır (Poiret, 2003, 13). Göçün suça dönüştürülmesi olgusuna dair söylenebilecek bir başka önemli nokta ise, güvenlik yoksunluğunun toplumsal ve politik bir soruna dönüştürülmesi olgusuyla ikili bir sürecin parçaları olmalarıdır. Bu durum, göçün güvenlik yoksunluğu ile ilişkilendirilmesine yol açmaktadır (Poiret, 2003). Son olarak, göçün suça dönüştürülmesi sürecinin hedeftekilerinin gittikçe genişlemesi eğilimine de işaret edelim. Sadece yabancılar değil, ama onlarla ilişki halinde olan kesimleri de suçlu durumuna dönüştürecek bir eğilim söz konusudur (Commissioner for Human Rights, 2009).

Göçün tehdit olarak algılanması olgusunun incelenmesine, bununla yakından bağlantılı olan yabancı düşmanı ve ırkçı hareketleri de eklemek gerekmektedir. Çünkü söz konusu olgu, bu tarz hareketlerin serpilip gelişmesine uygun bir alan açmaktadır. Dahası, onlara meşruiyet alanı sağlamaktadır. Avrupa'nın bir çok yerinde seçimlerde bu tür politik partilerin önemli miktarda oy alıyor durum-

¹⁶ Bu konuda Bancel ve Tsoukala'nın tespitleri çarpıcıdır. Yazarlara göre, Avrupa'da güvenlik alanında önemli görevler üstlenen çoğu kişi, göçün organize suç şebekeleri ve hatta terör ağlarıyla da bağlantılı olarak küçük suçluluğu ve kentsel şiddeti beslediği konusunda anlaşmaktadır. Ayrıca pek çok politikacı, yargıç ve gazetecinin söylemlerinde göç ve organize suçluluk arasındaki bağ bir önkabul durumundadır. Aralarındaki farklılık ise, bu olguya karşı nasıl mücadele edileceği konusunda ortaya çıkmaktadır (Bancel ve Tsoukala, 2003).

da olmalarına bir de bu açıdan bakmakta yarar vardır. Neticede, suç haline dönüştürülen ve toplumsal düşman haline gelen bir olgu ve bunun parçası olan insanlardır söz konusu olan. Bu durumda, özellikle neo-libarel politikalarından etkilenerek fakirleşen, işsiz kalan ya da çalışsa bile aldığı yetmeyen kesimler için yabancı düşmanı ve ırkçı hareketler, toplumu dışardan gelen saldırılara karşı koruyan bir mücadelenin sürdürücüleri olarak algılanmaktadır. Elbette ki bu algının yaygınlaşmasını kolaylaştıran bir başka olgu ise, saydığımız kesimlere seslenen, onlarla bağ kuran ve 'başka türlü' algılama alternatifleri sunan sol bir söylemin olmaması ya da oldukça muğlak kalmasıdır. Son olarak, göç olgusu ve göçmen toplulukların durumunun, Avrupa'da solun oldukça geç ve yetersiz olarak ilgilendiği konulardan biri olduğunu belirtelim. Diğer taraftan, sosyal demokrat partilerin (ve hatta bir çok ülkede yeşillerin), hemen hemen bütün Avrupa ülkelerinde iktidar terazisinin değişmez keferlerinden biri olması dolayısıyla, toplumsal algıda göçmenlerin ilişkilendirildiği her türlü olumsuzluğun sorumluluğunu paylaştıklarının da altını çizmek doğru olacaktır.

Göçün bir tehdit olarak algılanması ve suç haline dönüştürülmesi çerçevesinde minare yasağı

Göçün tehdit olarak algılanması ve suç haline dönüştürülmesi olgusu elbette yeni değildir. Örneğin, göçmenlerin suç işlemeye daha yatkın oldukları ve daha- sı suç oranlarının yüksek olduğu şeklindeki kanı oldukça eskidir ve hemen her dönemde var olduğu söylenebilir.¹⁷ Fakat İslam ve Müslümanlar söz konusu olduğunda, 11 Eylül 2001 tarihinin önemine işaret etmek gerekir. De Genova (2007) bir çalışmasında bu sürecin ABD'de nasıl bireysel ve toplumsal özgürlükleri kısıtlayan güvenlik önlemlerinin uygulamaya konmasına yol açtığını ve bu süreçte Araplar'ın ve Müslümanlar'ın nasıl birer tehdit unsuru ve suçlu konumuna itildiklerini ayrıntılarıyla anlatmaktadır.

Sözü edilen sürecin Avrupa'ya yansımaları hiç de zaman almadı. Özellikle medya da İslam ve Müslümanlarla ilgili, en hafifiyle söylemek gerekirse, negatif

17 Vuilleumier (1992) daha 1880'li yıllarda İsviçre'ye çalışmaya gelen İtalyanlar arasındaki suç oranı ve bunların suç işlemeye eğilimleri ile ilgili kaygılar olduğunu not etmektedir. Clinard (1978) ise 1970'li yılların başında yaptığı araştırmasını sunarken, göçmenlerin İsviçreli'lere nazaran daha fazla suç işlediklerine dair kanıyı tekrarlamaktadır. Fakat her iki yazar da bu kanının gerçeği yansıtmadığının altını çizme gereği duymaktadır. 2005 yılında suçlulukla ilgili yapılan bir ankette, İsviçreli'lere kendilerini en fazla kaygılandıran toplumsal sorunların ilk üçü arasında, ekonomik durum ve işsizlik, güvenlik ve suç, göç ve yabancıların uyumunu saymışlardır (Killias 2005).

bir imaj insanların kafasına kazındı. Daha doğrusu, köklü bir biçimde Avrupa'daki toplumsal belleklerde zaten yaygınca bulunan negatif öğeler hızla ön plana çıkmakta gecikmediler. Örneğin Fransa'da yayınlanan ve İsviçre'nin Fransızca konuşulan kesiminde de okunan, Le point dergisi "İslam korkutuyor" diye yazıyordu. Dergi, bu dinin yarattığı korkunun artmasında "onun fakirlik, suç, yasadışı göç, terörizm ve özellikle de kökten dincilik ile ilişkili görülmesi vardır" diyordu. Daha sonrasında ise, İspanya'da Mart 2004'te yaşanan bombalamaları, Hollanda'da sinemacı Théo Van Gogh'un öldürülmesini ve İngiltere'de yaşanan olayları hatırlatıyordu.¹⁸

Bu tarz yayınların kamuoyu üzerinde küçümsenemez bir etkisi bulunmaktadır. İsviçre söz konusu olduğunda, Federal Irkçılık Karşıtı Komisyon'un düzenli yayınında İsviçre'deki Müslümanlar'ı konu alan dosyasının editörleri, ülkedeki İslam imajını, önyargılar, klişeler, genellemeler, bulvar basınının sansasyonel haberleri, Haçlı Seferleri, Viyana kapılarına dayanmış Türkler ve Binbir Gece Masalları ile özetliyorlardı (Hatiboğlu ve Osman, 1999).

Minare yasağının kabul edilmesinden sonra Lozan Üniversitesi'ne bağlı İsviçre İslam Üzerine Araştırmalar Grubu'nun kurucu üyesi Stéphane Lathion'un, ülkenin Fransızca konuşulan kesiminin sol eğilimli gazetelerinden Le Temps'a (7 Aralık 2009) verdiği röportajdaki ifadeleri yukarıda söylenenler sonrasında daha iyi anlaşılır olmaktadır. Lathion'a göre, İsviçreliler'in minareler oylamasında ortaya çıkan korkularının 2001'den itibaren İslam'la ilgili yoğun olarak duydukları şeylerden kaynaklandığını belirtmekteydi.

18 Cordelier, J., "Les chrétiens, les juifs et l'islam", <http://www.lepoint.fr/archives/article.php/36178>, yayım tarihi: 17 Ocak 2007, erişim: 28 Haziran 2010. Elbette söz konusu dergide ifade edilenler en öne çıkan olaylardır. Fakat Avrupa'da yaşayan radikal İslamcıların medyaya bu yönde malzeme yaratmakta hiç de cimri davranmadığını da eklemek gerekir. Bu kesimlerin sık sık insana pes dedirtecek düzeyde rezalete varan pratiklerinin örneklerini, üstelik günlerce, çeşitli Avrupa ülkelerinin basınından okumak artık vaka-i adliyeden bir durum haline almıştır. Aynı şekilde, bu durumun bir diğer ilginç boyutu da, Avrupa'da yaygın olarak kullanılmakta olan İslam imajının motiflerinin, radikal İslamcıların İslam anlayışının motifleriyle neredeyse tıpa tıp benzeşmekte olmasıdır. Avrupa kamuoyunca yaygın olarak tanınan bu İslam imajında sadece radikal İslamcı olarak nitelenen kesimlerin kendini tanıması mümkün hale gelirken, burada yaşayan Müslümanlar'ın çok büyük bir çoğunluğu Avrupalılar açısından bir anlamda "görünmez insanlar" olmakta ya da "aslında Müslüman olmayan Müslümanlar" gibi bir toplumsal algıyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bunun en ilginç doğrudan sonuçlarından birisinin ise, Avrupalılar'ın gözünde radikal İslamcılar İslam'ın kamusal alanda tek tanınan yüzü haline getirerek, bu çevrelerin özellikle genç Müslümanlar içerisinde de İslam'ın tek gerçek (tek toplumsal görünürlüğü olan) ve meşru (çoğunluğun onaylamasa da kabul ettiği tek biçim) temsilcisi olarak kendilerini dayatması olanağı sağlaması olduğunu söylemek mümkündür.

Dolayısıyla minare yasağına evet diyen İsviçreli bir sembol üzerinden bir tehdite ve suça eğilimli bir topluluğun kamusal alana yayılmasına dur dediler kendilerince. Bern Üniversitesi'nin Vox analizinde ve daha pek çok kişi tarafından işaret edilen, minareler yasağının kabulünün bir din olarak İslam'a karşıtlık olmadığı yönlü belirleme, bir gerçeği içerisinde taşıyor olmasına rağmen eksiktir. Söz konusu oylamayı göç olgusunun tehdit olarak algılanması ve suça dönüştürülmesi genel çerçevesi içerisinde oturarak anlamak gerekir. Bazı İsviçreli yöneticilerin ilgili oylamanın sonuçlarına ilişkin yaptıkları açıklamalar yapılan saptamayı doğrular niteliktedir. Örneğin İsviçre Konfederasyonu'nun o dönemki Başkanı Hans-Rudolf Merz yaptığı değerlendirmede, minareler yasağının kabulünde göç sorununun kesinlikle bir rolü olduğunu belirtiyor ve göçe ilişkin "halkın içerme kapasitesinin bir yerde sınırlarına vardığını varsayabiliriz" diyordu. İsviçre Konfederasyonu'nun şu anki Başkanı Doris Leutard oylama sonuçlarını "Oylamanın dinle pek alakasının olmadığını, ama daha çok göçe ilişkin rahatsızlıkla ilgili olduğunu düşünüyorum" şeklinde değerlendiriyordu (Le Temps gazetesi, 6 Aralık 2009).

Göçün bir tehdit olarak algılanması ve suça dönüştürülmesi temelinde bakıldığında 'Müslümanlar' ve "minare yasağı" elbette dönemsel hedeflerden sadece birisidir. İsviçre somutuna bakıldığında, sığınma talebinde bulunanlar, Balkan ülkelerinden ve özellikle Kosova'dan gelen göçmenler ve sakatlık ve hastalıkları dolayısıyla erken emekli olan yabancılar dönem dönem öne çıkan hedefler olarak sayılabilir. Minare yasağı sonrasında öne çıkan başka hedefler de vardır. Bunlardan biri, İsviçre'ye karşılıklı serbest dolaşım anlaşmaları dolayısıyla gelen ve sayıları son dönemde artan Almanlardır. SVP/UDC'nin çoğunluğu nitelikli olan bu işgücünün İsviçreli'lerin işlerini çaldığı yönündeki propagandası, ülkenin özellikle Almanca konuşulan kesiminde ciddi bir yankı bulmaktadır (courrierinternational.com, "Après les minarets, haro sur les Allemands", 17 Şubat 2010). Bir diğer örnek ise, önümüzdeki dönem halk oylamasına konu olacak yabancı suçlulardır. Söz konusu olan, yine SVP/UDC'nin kaynaklık ettiği bir halk inisiyatifidir. Bunun karşısına ise Federal hükümetçe hazırlanan bir karşı-projenin önümüzdeki sonbaharda oylanması karara bağlanmış durumdadır. Tamamıyla politik kaygılarla ve SVP/UDC'ye tek başına, üstelik genel seçimlere az vakit kala, yeni bir zafer kazandırmamak amacıyla oluşturulan karşı-proje, inisiyatifin oya sunulacak metnine çok benzemektedir. Hatta bazı noktalarda inisiyatifin metninden daha sert düzenlemeler içermektedir. Son dönemde yabancılarla ilgili hemen her oylamada olduğu gibi, onların hayatlarını dahada zorlaştıran bir sonucun çıkmasına kesin gözüyle bakılıyor. Üstüne üstlük bu sefer, tehdit olarak görülenler ve suçlu olarak görülenler gerçektede suç işlemiş olanlardır. Öyle görünüyor ki, bu insan-

lara işledikleri suçtan dolayı öngörülen cezayı çekmelerinin yanında, başka bir ülkenin vatandaşı olmalarından dolayı ikinci bir cezanın reva görülmesi ve kolaylıkla yurtışı edilmeleri İsviçre Anayasası'nın bir hükmü haline gelecektir.¹⁹

Sonuç yerine

Çalışmamızda 29 Kasım 2009'da kabul edilen İsviçre'de minarelerin inşasının yasaklanmasını irdelemeye çalıştık. Kısa bir girişten sonra İsviçre'de göçün, toplumsal yapı içerisindeki yerini anlayabilmek için, kısa bir tarihsel gezinti yaptık. Bu çerçevede İsviçre'nin fakir ve başka ülkelere kitlesel göç veren bir ülke iken, endüstri devrimiyle birlikte, nasıl özellikle komşu ülkelerden büyük oranda göç alan bir ülke haline dönüştüğünü gördük. İsviçre söz konusu olduğunda, göçmenler arasında sığınma talebinde bulunanların özellikle çalkantılı dönemlerde arttığı da ifade ettiğimiz tarihsel olgulardan çıkarılabilecek bir sonuçtur. 19. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşen kitlesel göç, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında, uzun dönemli ve geri döndürülemez bir biçimde İsviçre ekonomisinin yapısal bir özelliği haline gelmiştir.

Ama göçün ve yabancıların rolü yalnızca sayısal çoklukları ya da ekonomik yapıda tuttukları vazgeçilemez yere indirgenemez. Özellikle, varolduğu kadarıyla, İsviçre ulus tasavvurunda ve ulusal kimliğinin oluşumunda yabancıların yeri temel önemdedir. Sözü edilen tasavvurun şu veya bu şekilde hayata geçmesinde, bu çerçevede oluşturulmaya çalışılan kimliğin 'sahipleri' tarafından içselleştirilmesinde ve dahası gelişip serpilmesinde yabancılar 'öteki' rolünü kendilerine rağmen üstlenmiştir. Bu 'öteki' pek çok benzer durumda olduğu gibi tehditkardır ve işgale meyillidir. Bu durum, bir çok resmi metinde geçen ve göçe ilişkin pek çok sınırlamanın nedeni olarak gösterilen, yabancı işgali korkusu olarak çevrilebilecek *Überfremdung* deyiminde ifadesini bulmuştur. Öyle ki tasavur edilen 'öteki' bir gün ülkedeki çoğunluğu ele geçirebilecektir. Ulusal kimliğin sahipleri onu ancak birbirlerine kenetlenerek güçlendirebilir ve savunabilirler.

Çalışmamızın son bölümünde ise minarelerin yasaklanması oylamasının gerçekleşme sürecini kısaca aktardıktan sonra, söz konusu yasaklamanın Avrupa'nın önemli oranda göç alan ülkelerinde ortak olan, göçün bir tehdit olarak algılanması ve suça dönüştürülmesi olgusu çerçevesinde algılanabileceğini ifade ettik. Bu çerçeveden bakıldığında, 'Müslümanlar' ilgili olgunun karakteristik özelliklerin-

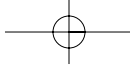
¹⁹ Bu konuda Irkçılık Karşıtı Mücadele Hareketi'nin (Lozan) üyelerinden Jean-Michel Dolivo'nun *Le Courrier* gazetesinde yayımlanan yazısına ("La Double peine gravée dans le marbre", 25 Haziran 2010) bakılabilir.

den biri olan, dönemseller hedefleri/günah keçileri olarak görülmektedirler. Avrupa çapında bir olgu olmasına rağmen, göçün tehdit olarak görülmesi ve suçla dönüştürülmesinin İsviçre örneğinde kendini ortaya koymasının şekline de dikkat çekmek isteriz. Göçün tehdit olarak görülmesi ve suç haline dönüştürülmesinin yansımaları, tepkilerin kendilerini ifade etme biçimleri, bu ülkenin politik sisteminin halk oylaması gibi araçların daha yaygın kullanımına izin vermesinden dolayı, farklı olmaktadır ve 'halkın iradesi' halini almaktadır. Ulus oluşumunda ve ulusal kimliğin sağlanmasında yabancı tasavurunun 'öteki' rolünü oynadığı ve yabancı işgali korkusunun önemli olduğuna işaret ettik. Söz konusu olgu göz önüne alındığında, göçün tehdit olarak görülmesinin ve suçla dönüştürülmesinin sonuçlarının şiddeti ve ülkenin anayasasına "Bu ülkede minare inşaa etmek yasaktır" ekleminin absürtlüğü daha kolay anlaşılabilir.

Kaynaklar

- Arlettaz, G. et Arlettaz, S. (2004) *La Suisse et les étrangers, immigration ve formation nationale (1848-1933)*, Lausanne: Editions Antipodes.
- Bancel, N. ve Tsoukala, A. (2003) "La stigmatisation de 'l'étranger': un phénomène européen", *Hommes et migrations*, Sayı: 1241, s. 53-65.
- Boschetti, P. (2004) *Les Suisses et les nazis Le rapport Bergier pour tous*.
- Cattacin, S., Fibbi, R. ve Mahnig, H. (2005) « Bilan de la politique migratoire suisse et perspectives pour l'avenir », Mahnig H. (Ed.) *Histoire de la politique de migration, d'asile et d'intégration en Suisse depuis 1948*, Zurich: Editions Seismo, p. 445-453.
- Clinard, M. B. (1978) *Cities with little crime, the case of Switzerland*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Criminalisation of migration in Europe: human rights implications*, Commissioner for Human Rights, septembre 2009, Issue paper, Strasbourg.
- Criminalisation of migration in Europe: human rights implications*, Commissioner for Human Rights, septembre 2009, Issue paper, Strasbourg.
- De Genova, N. (2009) *Deportation regime Sovereignty, Space, and Freedom of Movement*, De Genova, N. et Peutz, N. (Ed.) *Deportation regime Sovereignty, Space, and Freedom of Movement*, s. 33-65.
- Etienne P. (2009) *L'immigration en Suisse, 60 ans d'entrouverture, güncelleştirilmiş 2. baskı*, Lausanne: Presses polytechniques et universitaires romandes.
- Flückiger, Y. (2005) « Le changement du contexte économique international et les transformations du marché du travail », Hans Mahnig (Ed.) *Histoire de la politique de migration, d'asile et d'intégration en Suisse depuis 1948*, Zurich: Editions Seismo, s. 377-404.

- Gillioz, E. (1967) La criminalité des étrangers en Suisse, in *Revue penale suisse*, cilt: 83, s. 178-191.
- Goffman, E. (1975 [1963]) *Stigmaté*, İngilizce'den Fransızca'ya çeviren: A. Kihm, Paris: Les éditions de Minuit.
- Guiraudon, V. (2003) "La politique européenne d'immigration après le Traité d'Amsterdam", *Migrations et société*, Cilt: 15, Sayı: 87-88, s. 129-141.
- Hatiboğlu, T. ve Osman, S. (1999) Être musulman en Suisse, *Tangram (İsviçre İrkçılık Karşıtı Federal Komisyonu'nun bülteni)*, sayı: 7 s. 3-5.
- Huonker, T. et Ludi, R. (2009) *Roms, Sintis et Yéniches La «politique tsigane» suisse à l'époque du national-socialisme*, Almanca'dan çeviren Marc Riicggcr et Karin Vogt, Lausanne: Editions Page deux.
- İsviçre Federal İstatistik Dairesi, <http://www.bfs.admin.ch>.
- Killias, M. (1991) *Précis de criminologie*, Berne: Editions Staempfli&Cie SA.
- Killias, M., Haymoz, S. ve Lamon, P. (2007) *Swiss Crime Survey La criminalité en Suisse et son évolution à la lumière des sondages de victimisation de 1984 à 2005*, Berne: Stâmpfli Editions SA.
- Mahnig H. (2000) *L'intégration institutionnelle des Musulmans en Suisse: l'exemple de Bâle Ville, Berne, Genève, Neuchâtel et Zurich*, İsviçre İrkçılık Karşıtı Federal Komisyonu'na yapılan 18 Ocak 2000 tarihli sunuş, Berne.
- Mahnig, H. (2005a) «La politique migratoire de 1970 au milieu des années 1980», Hans Mahnig (Ed.) *Histoire de la politique de migration, d'asile et d'intégration en Suisse depuis 1948*, Zurich : Editions Seismo, s. 135-159.
- Mahnig, H. (2005b) «La politique migratoire du milieu des années 1980 jusqu'à 1998», Hans Mahnig (Ed.) *Histoire de la politique de migration, d'asile et d'intégration en Suisse depuis 1948*, Zurich: Editions Seismo, s. 160-185.
- Morice, Alain. (2000) "Choisis, contrôlés, placés' Renouveau de l'utilitarisme migratoire", *Vacarme*, sayı: 14, s. 56-60, <http://www.vacarme.eu.org/article68.html>, erişim: 01 Şubat 2006.
- Morice, Alain. (2002) "Retour de l'immigré utile" *Manière de voir*, sayı: 62, s. 43-46.
- Niederberger, J.M. (2005) «Le développement d'une politique d'intégration suisse», in Hans Mahnig (Ed.) *Histoire de la politique de migration, d'asile et d'intégration en Suisse depuis 1948*, Zurich: Editions Seismo, s. 255-287.
- Palidda, S. (2009) «Some considerations on the situation in the main European contries», Palidda, S. (ed.) «Criminalization and victimization of immigrants in Europe», Genova: Dipartimento di Scienze Antropologiche Università degli Studi di Genova, s. 19-26.
- Palidda, S. (1999) « La criminalisation des migrants », *Actes de la recherche en sciences sociales*, Cilt 129, sayı: 1, s. 39-49.
- Poiret, C. (2003) *Criminalisation de l'immigration et sociologie des relations interethniques*, *Hommes et Migrations*, Sayı: 1241, s. 6-19.
- Storz, R., Rônez, S. ve Baumgartner S. (1996) *De la nationalité des condamnés Résultats*

de la statistique de la criminalité, Office fédérale de la statistique.

Tsoukala, A., «La criminalisation des immigrés en Europe», G. Sainati, L. Bonelli, (Ed.) *La machine à punir*, Paris: L'esprit Frappeur, 2000. www.cedem.ulg.ac.be/m/wp/27.pdf, erişim: 7 Ekim 2009.

Vuilleumier, M. (1992 [1987]) *Immigrés et réfugiés en Suisse Aperçu historique*, Zurich: Pro Helvetia.

Zigler, J. (1997) *La Suisse, l'or et les morts*, Paris: Editions du Seuil.

